КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 6.
ЧЕРВЕНЬ
1938.
РІЧНИК XI.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ПЕРЕД НОВОЮ КРІЗОЮ?

З ріжних сторін, з бюр інститутів для досліду конюнктури та зі світових бірж доходять голоси остороги, що існуюча від кількох літ господарська поправа в деяких державах вже скінчилася, в інших є на закінченні. Заломання цін, що мало місце в другій половині 1937 в Злучених Державх, було сиґналом остроги перед новою можливою депресією.

Ті побоювання можуть бути трохи дивні для того, хто дивиться на всесвітній зріст воєнних видатків і спричинене ними конюнктуральне оживлення продукції. Адже ж дякуючи виключно воєнним замовленням, Німеччина вийшла зі свойого безробіття і переступила на 12 пунктів свій індекс промислової продукції проти 1928 року; Анґлія, хоч природним шляхом переступила крізові числа вже у 1935 році, то через зброєння прийшла до індексу 123 (проти 100 за 1928), Японія навіть до 208. Чогож отже побоюватися? Швидше мабуть треба чекати дальшої звишки продукції та цін!

Одначе голоси остороги не вмовкають і треба признати, що мають деякі підстави. Причина в тім, що військові інвестиції не збільшують капіталів, навпаки декапіталізують країни. Сума споживчих дібр зменшується. Ослаблюється в дальшій консеквенції закупочна сила населення. Скріплюють ту тенденцію автаркічні змагання всіх держав (до господарської самовистарчальности, шляхом розбудови хочби й грубо дорожчих власних виробництв, як синтетичного кавчуку, штучної вовни і под.).

Воєнні видатки лягають важким тягарем на бюджети держав. Збільшується з року на рік у всіх майже державах податкове обтяження. В результаті нове ослаблення консумційної сили населення. А це й єсть остаточна причина всіх господарських депресій.

При напруженні фінансових сил мусить підноситися відсоткова міра кредитів, особливо в тих країнах, де помічається відплив капіталів за границю. Зріст відсоткової міри дається вже завважати, а, як відомо з теорії кріз, це є ознака наближаючоїся депресії.

Польська конюнктура ще навіть не досягла рівня з 1928 року (показчик промислової продукції за рік 1937 був 85, в даль-

ших місцях піднісся на пару пунктів). Однак вже помітні тенденції до нової знижки цін рільних плодів (знак падаючої консумції міст). Тенденція до підношення промислових цін поглибить господарські протирічча.

В такій ситуації мусить інґерувати держава, але не в сенсі бюрократизування господарства, тільки для усування того що в ньому дійсно нездорове: надмірних публичних тягарів, приватного і публичного монополізму та ножиць між селом і містом.

ТРЕБА БІЛЬШЕ ТАКИХ ОБЧИСЛЕНЬ.

Варто звернути увагу на працьовите обчислення п. П. Леськова з Лішанців, пов. Бучач (ГКЧ ч. 17—18). Він прийшов на щасливу думку зчислити ті видатки, які його село робить на закупно одягу і обуви. Автор допису зрахував лише ті роботи, що були виконані кравцями і кравчихами в селі; це не дає повного образу, бо, як він каже, багато людей дає шити до чужих шевців, а дехто, певно, купує готове в місті. Все ж таки він приходить до суми 14.112 злотих видатку за самі матерії на мужеські і жіночі одяги та 11.700 зл. на шкіру на обув. Разом кругло 26.000 зл.

В селі є 314 самостійних господарств, отже випадає по 82 злотих на господарство (за 1936 рік), або 21.60 зл. на одну дорослу особу (відкидаючи 33% на діти до 14 літ).

Є це цифра приблизно на одну третину менша, як та, що її подає для нашої території пулавський інститут досліду селянських господарств (для літ 1930—33), та все ж таки, мимо всього, це є дуже поважний відплив капіталу з нашого села. Дивно звучить вияснення, яке дають люди на запит, чому занехують управу льону й конопель: „бо забагато коло того праці", і „не виплачується". Село перелюднене (6 душ припадає на родину, при пересічі 3,5 морґа землі на господарство!), зарібків нема і мимо того нарікання що „забагато коло того праці"!

Хто б не вірив, того повищі числа мусять переконати, що наше сільське ткацьке виробництво завмирає якраз через моду, а не тому, що воно не оплачується!

Той же самий автор подає, що їх кооператива з повищої кількости текстилі і шкіри доставила товару всього на суму, 509+630 = 1.139 зл., значить 4,3% всього закупу села. Яке ще величезне поле праці для кооперації в самій ділянці постачання! Числячи лиш ті суми, що їх подав нам автор, прийдемо до висновку, що наша сільська кооперація має ще опанувати постачання текстилі і шкіри в самій лише Галичині на суму **60—70 міліонів золотих.** (У 1936 році наші сільські зак. збутові кооперативи доставили селові товарів всього на 28 міліонів зл.!).

Обчислень в роді п. Леськова треба більше! Треба робити такі обрахунки для кожної місцевости, бо цифри ті бють нас наче по голові. Вони унагляднюють нам, які у нас ще великанські занедбання і, тим самим, штовхають думку туди, де треба.

КОНСУМУЄТЬСЯ ТРЕТИНА ДОХОДУ.

П. Клярнер, президент союзу торговельно-промислових палат, оголошує, яку частину суспільного доходу консумувала в Польщі держава і інші публично-правні інституції (самоуправа, госп. самоуправа і сусп. обезпечення).

Ось цифри з кількох останніх літ (в міліярдах зл.):

Рік	заг. сусп. дохід	% вид. публ. орґ.	без натур. дох. села	% вид. пуб. орґ.
1929	26,0	18,5	17,8	27,0
1933	13,7	26,0	9,3	36,6
1935	12,5	26,5	8,8	37,5
1937	15,0	22,7	10,3	33,0

Виходить з того, що з грошевого сусп. доходу держава і інші публичні орґани зуживають на свої потреби рівно третину. Є мало дерав на світі з таким публичним обтяженням. Як при тих умовинах може вдідбуватися в краю нагромадження капіталів, без якого немислима господарська розбудова?

ПАН ГАНАСЕЕВИЧ ПОРІВНЮЄ...

Директор „Ревіз. Союзу Руских Кооператив", (той самий, що переписує статті з „Кооп. Республики", підписуючи їх своїм іменем, читай Госп. Кооп. Часопис, ч. 20), — відзначається ще й другою сміливістю (чи пак „дерзостю" — говорячи його язичієм). Він, на основі зовсім фальшивих предпосилок, дає у своїому „Кооп. Вістникові" порівнання „руских" та „українофільських" кредитових кооператив (гл. згадане число Г. К. Ч. стаття І. Ольхового). Користаючи з того, що до його „руского" ревіз. союзу причалило пару десятків жидівських „кооперативних" банків, по розвязанні їхнього ревіз. союзу, скидає ці банки ув один казан з родовитими москвофільськими кредитівками і виводить з того, що „рускіе" кредитові кооперативи сильніші, чим „українофільскі!"

Заслужену відправу за цей шулєрський „вольт" дав п. Ганасевичу на сторінках ГКЧ інж. Іл. Ольховий і ми до справи цієї не маємо нічого додати. Коли відкинути жидівських членів союзу п. Ганасевича, то виходить, що „руські" кооперативи якостево куди слабші від українських.

Зате хочемо звернути увагу на одну річ, якої при своїх „порівнюваннях" не взяв під увагу п. Ганасевич, а саме на того духа „власних сил", який є двигуном наших кооператив, а якого не бачимо в москвофільській кооперації. Читаємо й чуємо, що „Руский ревіз. союз" дістає грошеві підмоги на ведення курсів, що неодна кооператива з того союзу завдячує свій розвиток кредитовій допомозі з державних фондів, (прямо чи посередно), що дозволи на оснування „руских" кредитівок приходять куди лекшге як для наших. Ми би хотіли, щоби „Руский Ревізійний Союз" похвалився хоч кількома райфайзенками, що виросли прямо „з нічого", себто зі сотикових збірок дрібної оща-

дности! В РСУК таких райфайзенок маємо уже **сотні** і всі вони держаться виключно вірою у „власні сили”.

Ось перша з них, прототип наших повоєнних дрібно-ощадностевих орґанізацій: райфайзенка в Лапшині, бережанського повіту. Заснована у 1927 році з дрібної ощадности. На 1. січня 1938 р. має вже 409 членів (село має 450 господарств; обчисліть пане Ганасевич відсоток скооперування!). Члени заявили 415 уділів на суму 4.150 зл., вплатили 3.194 зл. Резервовий фонд 411 зл. (сотики пропускаємо). В ощадностевій акції бере участь 735 вкладників (!); цею дорогою на 1. І. 1938 р. зібрано вже 14.826 зл. (з одного села!). В цій сумі вкладок дрібна ощадність становить **4.226**; збірки давали пересічно 8 зл. тижнево.

Пане Ганасевич! Почисліть не тільки фонди ваших жидівських вкладників, що сиплять грішми у каси ваших 19 „кооперативних” банків на те тільки, щоби кількох директорів тих же банків мало там добре платні посади, а їх фаміліянти, як члени надзірних рад, масні дієти й ремунерації за свій „труд”. Почисліть скілько то ходу селянських ніг витрачено на те, щоби зібрати по 5—10 сотиків ту великнську суму 4.226 злотих дрібної ощадности! Почисліть скільки тут витрачено ще й іншої, адміністраційної безінтересовної громадянської праці. Зчисліть подібну **працю** безплатних робітників по кругло 600 українських кредитових кооперативах і — тоді порівнюйте!

ЗВІДОМЛЕННЯ НЕ ОГОЛОШЕНО.

На підзиму 1935 р. з приходом нового уряду, з віцеміністром п. Квятковским, установлено комісію для розслідження господарки державних підприємств. Заповідали, що це буде початком оздоровлення тої господарки, а може й припинення нових етатистичних експанзій.

Комісія працю свою скінчила. Так кажуть. Кажуть і те, що списала кілька томів своїх дослідів і завваг. Але до нині цих вислідів праці комісії влада не опублікувала. Кажуть, що вийшли там невеселі речі про стан ріжних державних підприємств.

Чи громадянство довідається, як справді стоять справи з підприємствами, удержуваними з його податкових грошей?

НЕМА НІЯКОГО ДИВА!

У 3. числі нашого журналу в „Окраях” ми занотували, як відрадне явище, кілька голосів, що появилися в нашій політичній пресі, проти зросту етатизму й ріжних тоталізмів. Це були цитати з „Діла”, „Нової Зорі” та „Громадського Голосу”, де м. ін. проти етатизму висловився відомий публіцист Вол. Левинський.

Співробітник „Нового Часу” п. Павло Лисяк, згадуючи (Н. Ч. ч. 86) про статтю п. Лев-ого, додає:

»дивним дивом помістила згадку про цю статтю п. Левинського теж і »Кооп. Республика«.

Нам дивно, що тут справді дивного? Хто знає погляд на справу етатизму всіх наших відповідальних чинників, а передовсім цілої без виїмку кооперації, той розуміє, що нас мусить не лиш цікавити, але й тішити, коли в укр. опіні прояснюється свідомість тої страшної загрози, яка йде на все наше життя від чужинецьких тоталізмів і етатизмів.

Ми так само радо, як навели думки „Нової Зорі", економічного референта „Діла", і п. Левинського — занотуємо протиетатистичну енунціяцію й п. П. Лисяка, тоді як він змінить свій погляд на цю справу і признається до такого становища, яке в цій справі займає кооперація.

А тепер ще одна річ, так мимоходом. У виступі п. П. Левинського є справді дещо інтересного, хоч зовсім не те, що підмічує п. П. Лисяк. А ось те, як то реальне життя розбиває деякі омани і заставляє думаючих людей кориґувати дещо у своїх поглядах. Річ у тім, що п. Левинський це відомий у нас колись марксист, правда, трохи єретичний, з окрема в національному питанню, в якому різко розходився з Марксом. Та все таки — в засадничих справах був мабуть етатистом. Тепер і він, один з найчоловіших українських марксистів, відкидає етатизм, значить відкидає засадничу тезу господарської програми марксизму. Чи не має кооператор тішитися таким проявом поступу в дусі кооперативних поглядів?

ДАЛЬШЕ ЗМЕНШЕННЯ ЧИСЛА КООПЕРАТИВ У НІМЕЧЧИНІ.

Число кооператив у Німеччині дізнало знову то більшого, то меншого скорчення, залежно про який рід кооперації розходиться. Ось порівняльні числа за роки 1936 і 1937:

	1936	1937
розвязано кооператив	1.743	1.778
основано нових	1.112	888

Це значить, що росте число розвязань, а маліє новозаснувань. Подрібно стан тепер ось такий:

	основано	рвзвязано	стан на 1.I. 138
споживчих кооператив	4	28	1.488
кредитових кооператив	28	306	20.005
ремісничих	60	91	1.917
продукційних і праці	1	10	533
закупочних купецьких	14	54	1.201
будівельних	18	98	3.372
Сіль. господарських	654	818	22.239

(Між кредитовими найбільше розвязано сільських, бо 248). Теж сільсько-господарських кооп. розвязано на 164 більше, ніж засновано.

Окрім того зменшився стан інших кооператив на 279 одиниць. Разом було на 1/1 1938 р. 51, 988 одиниць, втрата проти 1/1 1937 р. виносить 1.169 одиниць. (Дані за „Rundschau" орґаном нім. споживчої кооперації ч. 6 з 5. II. 38).

Кожного мусить цікавити, яка ж причина постійного зменшування кооператив. На це дразливе питання дає згаданий орґан наказного проводу німецької кооперації невиразну відповідь. Наведемо дотичне місце передової статті „Rundschau" в дослівному перекладі:

„Що торкається чисельного стану німецьких кооператив, які у світовому кооп. русі все ще йдуть на переді, то він був під знаком переорґанізування і лучення. У звітовому році з уряду розвязано двічі більше, як у 1936 р., кооператив, які показалися нежиттєздатними або хотіли поставити себе стороною від спільної роботи. Їх діяльности мабуть не треба жалувати, розходиться тут про 331 кооператив".

В повищому цитаті є кілька річей, на які треба звернути увагу. По перше вислів „все ще", який ми підкреслили свідчить, що сам автор статті свідомий того, що німецька кооперація потахає. Друге — це таємничий натяк на якийсь глухий опір кооператив, які в кару за те приходиться розвязувати що року більше число. Що в тім на річи, годі знати напевно. Польський автор зі „Сполем" (ч. 8) пише, що розходиться тут про опір, який ставить багато кооператив проти зміни статутів в тім напрямі, що замісць виборних управ мають приходити наказні „провідники" (Leiter), іменовані союзами (а всі союзи від 1935 року мають в чолі провідників, іменованих владою).

Атмосфера тоталізму не сприає розвиткові вільного кооп. життя.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Цукроваа промисловість в УССР та на Північному Кавказі за панування влади СРСР.

Принявши постанову про створення великих промислових осередків на Сході й зміцнення їх на Півночі, влада СРСР з розбудованням цукрової промисловости УСРР не поспішає. Вона лише частину цього промислу консервує. Це помітно насамперед по розвитку площі посіву цукрового буряка в УСРР та по інших районах СРСР, як то видко з таких даних (в тис. га. і у процентах до СРСР):[1])

Рр.:	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
				В тисячах гектарів					
УСРР . . .	558,7	647.1	636,4	849,0	1111,9	1173,8	859,9	821,7	848,0
Північн. Кавказ	4,7	5,3	4,9	13,4	18,2	20,7	20,7	21,2	18,7
ЦЧО . .	93,1	106,6	118,9	161,8	243,2	291,4	276,5	295,3	304,0
Західня Сибір	—	—	—	0,7	4,2	12,0	13,2	18,0	23,4
СРСР . . .	665,4	769,7	770,7	1035,2	1394,1	1537,8	1212,4	1183,3	1225,1

[1]) Социалистическое строительство СССР. Статистический ежегодник, 1934, ст. 216—217; 1936, ст. 319.

Рр.:	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
				У відсотках					
УСРР . . .	83,9	84,1	82,6	82,0	79,4	76,4	71,4	70,1	69,0
Північн. Кавказ	0,7	0,7	0,6	1,3	1,3	1,4	1,7	1,8	1,5
ЦЧО . . .	14,0	13,8	15,5	15,5	17,4	19,0	22,8	24,8	25,0
Західня Сибір	—	—	—	0,1	0,4	0,8	1,1	1,5	1,9

За цими даними посівна площінь ц. буряка в УСРР досягала довоєнного стану лише в р. 1928 (трохи перевищивши). Після цього бурякосіяння тут зростало протягом 1-ої пятирічки, а далі уже виявляється тенденція до зниження. В р. 1935 посівна площа УСРР зросла (за 15 років панування СРСР) в 1,5 рази проти довоєнного часу. А в ЦЧО бурякосіяння лише за 8 років (1927—1935) зросло в 3,3 рази, в Зах. Сибірі за 5 років більше, ніж у 33 рази і на П. Кавказі за 8 років потроїлося. Очевидно, що і питома вага культури ц. буряку УСРР в цілому СРСР знизилася з 83,9% у р. 1927 на 69,0% в р. 1935 (майже на 15%). А всеж і в р. 1935 УСРР з П. Кавказом займають домінуюче положення, постачаючи більше 7/10 ц. буряка в СРСР. Зрозуміло, що цукрова промисловість УСРР ще лишається пнем в цій державі.

Темпо розвитку самої цукрової промисловости за комуністичного керівництва дуже повільне. Полягав він лише в ремонтах та реконструкції тих цукроварень і рафінадних фабрик, що залишено для дальшої праці, і в розбиранні та пристосуванні устаткування фабрик призначених до ліквідації. Ідея реорганізації звелася до концентрації виробництва та якнайповнішого використання старого устаткування без окремих вкладів капіталу. На початок 1-ої пятирічки (р. 1927/28) цукрова промисловість УСРР для виробу цукрового піску розпоряджала 278,9 міліонами карб. основного капіталу, а рафінадна — 47,3 мілн. крб. Загальну характеристику цієї промисловости в УСРР, на П. Кавказі і в цілому СРСР подають такі дані[2]):

	Закладів	Службовців	Робітників	Вироблено тон	Загальна вартість продукц. в тис. крб.: червоних	довоєнних
Цукро-піскова промисловість						
УСРР . . .	127	2569	20812	1008888	297740	145093
Півн. Кавказ	1	78	431	7392	2256	1101
СРСР . . .	169	9788	30017	1340748	395879	192921
Цукро-рафінадна промисловість						
УСРР . . .	10	612	2925	459257,6	164285	87285
СРСР . . .	14	764	4058	579224,2	207228	110099

Отже ще на по чатку 1-ої пятирічки УСРР постачала більше 3/4 цукрового піску й 4/5 рафінаду в СРСР, даючи працю 26 тис. службовцям і робітникам. Цукроварство П. Кавказу у цей час виробляло лише пісковий цукор і то в кількости значно меншій, ніж його потребувало населення краю.

Дальший поступ в цукровій промисловости УСРР відбувався головно по лінії заступлення старого зужитого устаткування

[2]) Промышленность СССР в 1927/28 году, 1930, ст. 230, 231, 232—234.

новим. Так майже цілковито зруйноване парове господарство довелося репарувати, ставлячи майже скрізь нові паровики (в більшости на 30 атм. тиснення), цілком застарівше й не відповідаюче вимогам сучасної техніки силове господарство було здебільшого ґрунтовно рекоструовано і. т. д. Самозрозуміло, що це поволі підносило й основний капітал цукрової промисловости. Динаміку цього розвитку в УСРР і порівняння його з ростом основного капіталу в загальній харчово-смаковій групі покажуть нам ось такі дані (у млн. крб.)[3]):

Основний капітал промисловости (міл. крб.):

	Уся харч. смакова	Цукрова піскова	Цукрова рафінад.	Млинарська	Мясна	Олійна	Консервова	Тют. й махорк.	Гуральницька
На 1/I 1928 року	574,5	285,2	49,4	111,8	9,8	8,0	3,3	11,8	27,9
На „ 1933 „	787,0	392,8	57,1	93,9	31,6	11,9	12,7	12,9	44,6
На „ 1934 „	928,0	413,3	57,0	108,0	34,9	14,4	20,5	13,9	52,8
На „ 1935 „	985,9	437,0	58,1	114,7	35,6	17,2	34,4	13,8	61,6

Отже бачимо, що загальні основні фонди харчево-смакової промисловости УСРР за 8 років зросли в 1,7 разів, цукро-піскової в 1,5 раз., цукро-рафінадної (менше зруйнованої) лише на 18,4%, тоді як мясної, що розбудовується, кругло в 3 рази, консервної в 10 і т. д. Загально основні фонди цукрової промисловости в УСРР становлять 1/2 капіталу цілої харчево-смакової групи.

Стан цукро-піскової промисловости УСРР визначається такими загальними покажчиками[4]):

Роки:	Діючих цукров.	Перероблено млн. сотн. буряку	Перероблено в 1 цукроварні за добу тис. сотн.	Одержано разом млн. сотн. цукру	Вихід цукру у % до ваги буряка
1914/15	197	100,14	5,74	17,13	14,06
1927/28	139	76,25	6,15	10,92	14,32
1931/32	148	80,28	6,21	10,79	13,44
1932/33	147	39,00	5,37	5,16	13,16
1933/34	146	55,36	5,54	7,65	13,82
1934/35	146	69,70	6,59	9,76	14,00

Як свідчать ці дані, кількість діючих цукроварень уже зменшилася на 51 або на 1/4 довоєнного їхнього числа. Кількість переробленого буряка знизилась (в 1934/35 р. на 30%), вирібність одної цукроварні трохи піднеслася, загальна ж продукція цукру знизилась проти довоєнного часу на 45%, а по окремих роках вона складала лише 1/3 довоєнного виробу. Видайність цукру з буряку теж, крім 1927/28, менша, як за капіталістичних відносин, а це особливо важливий покажчик якости праці цукроварень. Отже майже всі покажчики свідчать про занепад і то значний, цукрової промисловости УСРР за большевицького керовництва, а ніяк не про її розвиток.

Динаміка розвитку продукції цукрової промисловости в УСРР, на П. Кавказі й по головніших районах СРСР, від початку

[3]) Народне господарство УСРР, 1935, ст. 41.

[4]) УСРР в цифрах, 1936, ст. 104.

плянувань до проєкту на р. 1937, виглядає так (в тисячах тон і у процентах в СРСР)[5]):

Роки:	У С Р Р Тис. т.	%%	Півн. Кавказ Тис. т.	%%	Ц Ч О Тис. т.	%%	Зах. Сибір Тис. т.	%%	Середн. Азія Тис. т.	%%
1927/28	1008 9	73,5	7,4	0,5	—	—	—	—	—	—
1932/33	516,0	67,6	16 0	1,9	230,9	27,9	4,3	0,5	12,6	1,5
1933/34	765,3	76,1	19,6	1,9	225,6	22,7	5,3	0,6	8,5	0,8
1934/35	976,0	69,0	15,5	1,1	307,6	21,7	8,8	0,6	14,1	1,1
1936/37 (плян)	1700,0	68,0	46,5	1,9	540,0	21,6	50,0	2,0	87,0	3,5

Наведені дані свідчать, що навіть у пляні, під кінець 2-ої пятирічки цукрова промисловість УСРР мала лише наблизитись до довоєнної продукції, але для того вона мала б проти 1934/35 р. піднести свою продукцію більше, ніж на 1/3. Можна з певністю твердити, що це не буде осягнене. У той час, як всі інші, наведені райони, з року на рік підносять продукцію, в УСРР вона хитається і то більше в бік зниження.

Таке занедбання комуністичним керівництвом української цукрової промисловости не могло не відбитися і на її положенні серед продуцентів світу. Уже в р. 1932/33 УСРР зійшла з 2-го перед війною на 5-те місце серед світових держав, що виробляють буряковий цукор. Як постачальник цукру в СРСР, УСРР тим часом домінує над всіма іншими районами, даючи пересічно 7/10 цукру в цій державі.

Щодо новог будівництва в цукровій промисловости, то за 2-гу пятирічку в УСРР плянувалося збудувати лише одну цукроварню з модерним устаткованням в Купянську (почато будувати в р. 1931 з проєктом закінчити в р. 1937), на перероблення 20 тис. сотнарів буряку з добу[6]). Себто, зруйнувавши 51 цукроварень. комуністичне керовництво замість них будує одну, хочби й з модерним устаткованням! На П. Кавказі після революції збудовано ще одну цукроварню в ст. Усть-Лабінській на добове перероблення 6 тис. сотн. буряка. Терміну закінчення цих будов не визначено, але без сумніву вони можуть бути зреалізовані лише поза межами 2-ої пятирічки, якщо ці будови провадитимуться взагалі. Зате за 2-гу пятирічку на Сході запроєктовано будувати 17 цукроварень, в Поволжі — 3 й у ЦЧО — 3[7]).

Отже й по новому будівництву цукроварська промисловість УСРР перебуває на останньому місці, одержуючи одну цукроварню замість 51 зруйнованих, а П. Кавказ „розбудовується" в цій галузі головно в плянах, що переходять на межі 2-ої пятирічки.

[5]) Втор. пятил. план разв. нар. хоз. СССР (1933—1937) гг), 1934, ст. 296; Социл. строит. СССР, Статистич. ежегодн., 1936, ст. 226; Народне господарство УСРР, 1935, ст. 115.

[6]) Ібідем, ст. 430—433; 438—441.

[7]) Проєкт второго пятилетного плана развития народного хозяйства СССР (1933—1937 гг.), 1934, Т. II, ст. 89.

Таким чином розвиток цукрової промисловости під московсько-большевицьким керовництвом має такі головні риси:

1. Засіви цукрового буряка зростають поволі, дійшовши до довоєнного стану тільки в р. 1928. У 2-ій же пятирічці площа під ц. буряками в УСРР зменшується, а по інших районах зростає. УСРР з П. Кавказом розпоряджають 7/10 площі цукрового буряка в СРСР.

2. Цукрова промисловість за моск.-комуністичного керівництва зазнала значних реконструкцій в напрямі концентрації виробництва і зруйнування цілої четвертини (51) цукроварень. На залишених цукроварнях переводиться ремонт в напрямі заміну цілком зужитого устаткування.

3. За всіми покажчиками якісно цукрова промисловість УСРР знизилась проти довоєнного часу, не кажучи вже про дорівнання західно-европейській техніці.

4. Продукцію цукрової промисловости УСРР треба вважати обниженою на 55—60% проти довоєнного часу.

5. Серед світових продуцентів УСРР зійшла з 2-го на 5-те місце.

6. Перспектив до поліпшення цього стану в УСРР не видно, бо в будові перебуває лише одна цукроварня, замість 51 зруйнованої, в Купянську і більше навіть не плянується. Розбудовується ж в СРСР цукровий промисл головно на Сході.

7. На П. Кавказі за комуністичної влади збудовано лише одну цукроварню та плянувалося з рр. 1936 і 1937 розпочати будування 3-ох цукроварень.

8. Та все ж і при такому жалюгідному стані УСРР пересічно виробляє 7/10 цукру в СРСР. Північний Кавказ продукцією власних цукроварень задовольнити потреби населення краю не може.

9. Нормальний розвиток цукрової промисловости як в УСРР, так і на П. Кавказі треба вважати загальмованим. В УСРР треба констатувати в цукровій промисловости великий реґрес у порівнянні з довоєнним часом.

В. Іванис.

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ

Психічний розвиток нашої сільської молоді.

Останніми літами досліди розвиткової психольоґії, особливо молоді, займають визначне становище нетільки у педагогіці, але також у соціольоґії.

Беручи під увагу, що кооперативний рух це соціольоґічний прояв у суспільному житті націй, — завданням і обовязком наших кооперативних працівників є пізнати психольоґію тієї молоді, що має завдання реалізувати ідею спілчанського руху.

Дотепер дослідники найбільше досліджували психічне жит-

тя вчасного дитинства. Тільки невелике число психольоґів займалося дослідами останнього етапу психічного розвитку, ц. є „літами узгіднення". Це ні трохи не дивне з тієї причини, що коли досліди психічного життя дітей узагалі важкі, та не має досі ні одної зовсім певної методи праці в тому напрямку, то досліди психічного життя юнаків зокрема важкі, бо на зовні вони заховуються цілком, як дорослі і свої дійсні переживання, свої думки і мрії, почування, помічення і розумування, як мога заховують для себе й заздро зберігають перед дорослими.

Щоби краще зрозуміти, чому саме так діється, не від речі буде пригадати в найголовніших обрисах те, що сьогодні вже психольоґія устійнила про психічний розвиток дітей і юнаків. Не вдаватимемося при тому в подробиці; йде про те, щоби зазначити найбільш притаманні риси.

В кожній розвитковій фазі, як це стверджують психольоґи, психічне життя молоді зміняється залежно від орґанічних впливів, зовнішнього світу та психічних елементів, що мають рішаючий голос у поступках молоді. В кожній розвитковій фазі розвивається інша ділянка психічного життя.

Психольоґи погоджуються сьогодні, що з поміж усіх психічних функцій найвчасніше розвиваються і доходять до голосу почування. Вони поруч сильно розвиненої уяви й окремішних властивостей думання надають характеристичні прикмети психіці дітей у ранньому дитинстві.

Дитина живе в світі уяви, де дійсне і уявне, можливе і неможливе сплітається в одно нерозривне, де царять ще закони своєї льоґіки а то й фізики. Це світ уяви, казки, забави, простоти, неймовірного переходу від одних почувань до зовсім інших.

Около 7-мого р. ж. цей світ уже розсипається і малий мрійник перероджується в малого дослідника. Розвивається тоді перш усього помітливість і думання. Дитина залишає світ уяви і казки, та й усю увагу звертає на зовнішній обєктивний світ, обсліджує, помічає і творить собі свої теорії про світ. Коли в ранньому дитинстві загальна постава дитини до світу була ілюзійна, субєктивна, — в тому часі вона переміняється на дослідну, річеву, обєктивну. Водночас виповняються й доходять до завершення фізичні прикмети дитячого віку.

Дитинство це найкраща, найщасливіша — як кажуть дорослі — пора в цілому житті людини, що до неї нераз і не два вертаємо думками і бажали б „минуле повернути", бажали б хіба на те, щоб разом з поетом сказати: „Як мине весни розмай, круті гори повертай — перевернуться; крил у пташки позичай, літа свої завертай — вже не вернуться".

Дитинство скінчилося тоді, як почали виступати перші признаки чогось нового, невідомого, що до глибини потрясає увесь орґанізм, усю психіку дитини і перетворює її згодом в юнака, а там уже і в дорослу людину.

Починається мало ще просліджене діяння полових залозів, що їх витвори т. зв. гормони викликують глибокі фізичні і психічні зміни. Гармонійний під кінець дитинства уклад тіла дитини псується. Окремі частини тіла ростуть неспівмірно швидко (тичкуватість дозріваючих, видовжені руки, з якими вони не знають, що почати...) і творять у висліді незгармонізовану, неузгіднену цілість.

Тому зовнішньому виглядові, розгубленому, неузгідненому відповідає і психічний стан: настрої зміняються дуже швидко, чергуються одні за одними, часто собі суперечать. Над усім панують сильно розвинені почування, що їм товаришить сильний розріст уяви та мрійливість. Почування, мають вплив на всі майже життєві почини молоді в тому віці. Молодь у тому віці не думає інтелєктом, але, як то кажуть, „серцем" і попадає у вир почувань, та на почуваннях основує своє відношення до життя і до зовнішнього світу. Молодь жиє тоді у світі мрій і фантастичного світу, не рахуючись з твердими вимогами життя. Це побіч упертости, характеристичні прикмети початків віку дозрівання.

Де далі почування зростають у силі й опановують цілу психіку. Згодом знов доходить до голосу інтелєкт, щоправда все ще в упрощених формах. Юнак піддає все без розбору критиці свого розбудженого інтелєкту, критикує всіх і вся довкруги себе. Під впливом цих проявів молодь попадає у вир зацікавлень самим собою і це зацікавлення по думці психольоґа Шпранґера веде до відкриття власного „я", що й висувається на передове місце психічних проявів віку дозрівання.

Наслідком цієї переміни родиться у молоді опозиція до старших, бунт проти всіх норм родинно-суспільного життя, що їх творить старше покоління. Ця молодь понижує всі авторитети, всі поваги та виступає проти „батьків народу".

Це все викликує в молодій людині непоборну потребу мати когось близького, когось, з ким можна було б поговорити про все, що непокоїть, що видається так дуже нове. Це причини юнацького товаришування й юнацької дружби.

Неґативне відношення до старших, а навіть опір, зміняється поволі в прихильну критику. З цього приводу підвищується вартість світу ровесників і приятелів. На першому місці стоїть приятель, що його юнак нерідко обожає. В більшості випадків пізнаються приятелі з однозгідними замилуваннями і вдачами.

Захитання авторітету дорослих у літах дозрівання промощує дорогу авторітетові ровесників. Молодь орґанізує союзи, що мають ріжні цілі, ріжну силу сполучности й ріжну тривкість. В цих союзах молоді виріжнити можна провідників і масу.

Найбільше поширені серед молоді пластові союзи, кромі цього часто трапляються конспіративні, самоосвітні та політичні групи.

В тому віці молодь намагається вишколити свій характер та інтелєкт. Вишкіл може відбуватися в трьох напрямках: націо-

нально-політичному, релігійному та культурно-науковому. Спільною ниткою для всіх них може бути етичний елємент, так чи інакше понятої етики.

На тлі тієї потреби кристалізується характер, що родиться з якоїсь неокресленої туги; з такої чарівної туги виростають у молоді етичні почування, гаряча любов до батьківщини. Любов до батьківщини у цій фазі розвитку молоді горить чистим, шляхетним полумям. Цей патріотичний, все рішаючий мотив є спонукою для молоді у всіх її починах суспільної праці, у всіх молодечих поривах і задумах. Родиться в молоді бажання геройських і очайдушних починів під примусом того почування, що його натиску молодь навіть не відчуває.

Почування ці не мають рівноваги, розум ще не невтралізує цих нераз шкідливих впливів. Однак, якщо під впливом цього почування патріотизму формуються у молоді суспільні мотиви громадської праці, то це найкращий здобуток цього віку, що надає вартість людині.

Наслідком психічних перемін минає світ мрій і молодь намагається узгіднити своє відношення до життя. В тому часі, у 18-му році життя у більшості випадків починає наступати рівновага поміж почуваннями і інтелєктом, щоправда ще дальше в упрощених формах.

Ці літа називають психольоґи літами узгіднення або гармонізації. У цій розвитковій фазі поодинокі частини психічного буття укладаються гармонійно і фаза ця є переходом до дозрілої форми. Узгіднення це відбувається, як подає Проф. Кройц*) так:

1) Почування затрачують своє панівне становище. 2) на чільне місце вибивається холодний, спокійний інтелєкт, тому поступуванням юнака кермує розвага. 3) підо впливом інтелєкту відбувається малий зворот на зовні в напрямі обєктивного світу й у висліді рішає, що юнак починає реально дивитися на тверді життєві закони. 4) пізнання цих законів перемінює будівлю сперту на почуваннях, що домінували в попередніх літах, а саме: невловимий світ мрій та ідеалів ступнево приймає форму докладно очеркненої життьової цілі. 5) наслідком того являються рефлєксії, що спонукують молодь вибирати звання.

Два перші психічні факти уважають деякі дослідники основними, інші другорядними, додаючи, що від степення узгіднення вироблених попередньо ідеалів з реальними умовинами залежатиме вартість дальшого життя одиниці.

В дальшому житті людини здатности та нахили вже майже зовсім не змінюються ні щодо якости, ні степеня, так, що по закінчені літ узгіднення можна їх уважати за сталі признаки, що знаменують поодиноких людей.

---

*) Dr. Mieczysław Kreutz: „Rozwój psychiczny młodzierzy", Książnica Atlas, Lwów-Warszawa.

В цих літах формується в основних обрисах людина така, якою вона остане ціле життя. В одних дальше залишаться панівним чинником почування й мрії і вони на все життя остан评 мрійниками, фантастами, непрактичними людьми. В других переважатиме сам розум. Ще в інших у тих літах настане узгіднення поміж почуваннями і інтелєктом, — це будуть ці люди згармонізовані, ці типи, що ми їх так охоче зустрічаємо в житті.

Всі ті процеси в конкретних випадках досліджує розвиткова психольоґія при допомозі тих метод, що їх вспіла випрацювати. Однак зібраний матеріял досі невеликій, бо молодь криється зі своїми почуваннями і переживаннями. Одна з цих метод — це метода денників. На денниках оперто деякі праці про психічне життя молоді*).

Кромі методи денників користуються психольоґи у дослідах психічного життя і його розвитку також методою обсервації і анкети.

Бажаючи дослідити прояви психічного життя сільської молоді користувався я саме цією методою, обсервуючи курсантів одного кооперативного курсу продавців та використовуючи їх відповіді на писемну анкету, зроблену на друках, що їх розсилає РСУК для кооперативних курсів.

II

Зясувавши головні, знаменні риси психічного розвитку молоді, хочу на основі зібраного на згаданому курсі матеріялу порівнати, чи психічний розвій сільської молоді має великі відхили або чи потверджує повищий загальний шабльон розвитку молоді.

Матеріял мій у нашому випадку не великий і висновки на ньому оперті не можуть мати загального характеру.

У нашому випадку вік молоді, що прийшла з села поширити своє знання, не переходить 14—22 р. ж., тоб-то фази дозрівання і літ узгіднення. На 46 курсантів 31-ох не переступило межі 17 літ, тобто віку дозрівання. Освіта їх: народня школа (35 курсантів), 7 кляс вселюдної школи (9 курсантів), середня освіта (2 курсантів).

Погляд на світ і на людей не переходить назагал гряниці, що її вони присвоїли собі на шкільній лавці і часто діти села з тим знанням проходять ціле життя. На основі зізнань і обсервації курсантів ствердити можна, що їх рівень освіти примітивний. Поняття з ділянки економії, права, навіть історії або їм чужі або мають про них тільки примітивну уяву.

Усі майже курсанти признаються на пр. у своїх зізнаннях, що вони про кооперацію чули на сходинах у їх селах, але не

*) На методі денників оснований також нарис автора п. н. »Поміж сімнадцять а двадцять«. Нарис психолоґії юнацтва. Львів, 1937. Накладом Т-ва »Взаїмн. Поміч Укр. Вчительства« у Львові.

розуміють змісту самого виразу, не кажучи вже про ідеї кооперативного руху. Стихія кооперативного руху в їх селі захопила їх також, але для них кооперативний рух незрозумілий, ані не намагаються вони його зрозуміти.

Можна здогадуватися, що почування стають на перепоні розумові зрозуміти і пояснити питання, що мають науковий характер. Молодь села крутиться в сфері ще неокреслених понять і навіть не зустрічаємо змагу молоді дослідити їх.

Як доказ, подаю уривок зізнань одного з курсантів:

„Для мене кождий предмет був дуже цікавий, бо справді в науці все дуже цікаве. Всі ці наші, хоч малі і слабі ще рухи, і така в гурті між селянською молоддю наука дуже мене одушевила". (Прит. 17 літ.)

Наукові питання для молоді села це тільки справа одушевлення. Їм всі проблєми ясні і зрозумілі. Про це запевняє кожний курсант.

„У викладах було все ясне, тільки було замало часу" (Гн. 15 літ).

Ні один не признається до цього, що деякі ділянки кооперативної науки були йому неясні. Це є наглядний доказ молодечої буфонади, що затемнює правдиву оцінку самого себе. Молодь ця не бере під увагу, що наукові досліди вимагають довшого часу і тому тільки деякі нарікають, що було „замало часу", а для загалу курсантів, „все ясне".

Що почування беруть верх і в сільської молоді в цьому розвитковому промежутку, доказує також факт, що всі майже курсанти цікавляться такими предметами, як: історія і ідеольоґія кооперації, отже предметами, що посилюють їх почування, а вперешу чергу патріотичні.

Конч. (17 літ): „В школі вчили мене більше польською мовою, ніж українською, тому бажаю, щоб усі свідомі Українці стали на кооперативній ниві і працювали спільно для поширення кооперативного, господарського, і культурного розцвіту українського народу".

Ст. (16 літ): „До програми такого курсу треба ще додати історію України".

На основі відповідей молоді в анкеті доводиться ствердити, що любов до батьківщини у сільської молоді у цій фазі розвитку займає чільне місце. Під впливом цього переможного мотиву сільське юнацтво формує свій дальший життєвий шлях, опираючись головно на почуваннях.

Кожний з курсантів думає про працю в кооперації, та хоче працювати з ідейних мотивів.

Фед. (18 літ): „Так. Віддатись ідеї кооперації і йти під її прапором до перемоги. Це моя постанова по пізнанню добрім цеї ідеї. Це ж найкраща ідея нашого господарського визволення".

Марц. (19 літ): „Коли я скінчу курс то буду старатися працювати на кооперативному полі, з метою піднесення ідеї, на якій кооперація створена".

Предмети такі, що вимагають розумової праці, як математика, книговодство — не захоплюють молоді села.

Згадуючи про те, що в психічному розвитку молоді доходить до голосу гін шукати собі приятеля, можемо зауважити, що і про той момент згадують курсанти у своїх зізнаннях, зазначуючи, що в гурті вони почуваються найкраще. Почування ці ще незрівноважені. Часто молодь зміняє приятеля з простої причини і з приятельського відношення переходить у вороже.

Цього характеристичного прояву в зізнаннях сільської молоді не зустрічаємо, навпаки, як знаємо, сільська молодь краще почувається в гурті приятелів, ніж одного вибраного. Впливає на це характер сільських умовин життя. Звідси і в нашому випадку захоплення життям у гурті, у спільній кімнаті та при спільному харчуванні.

Також не зустрічав я в сільської молоді опозиції до старших, відомої серед молоді інтеліґентної верстви. Було б це знаком, що сільська молодь є в тому віці схильна до злагоди у відношенню до старших. Має на це великий вплив патріярхальна атмосфера хати, рідні, тому, що це майже одинокий світ, що в ньому молодь формує свої поняття, житєвий досвід і світогляд.

Не згадує молодь села про ті всі переміни, що повстають у наслідку інґеренції розуму у їхній психіці та зацікавленнях. Незрозумілі молодечі поняття і погляди не приймають нових життєвих форм та реального змісту, молодь не намагається глибше зрозуміти дефініції неясних понять і важніших проблєм.

Можливе, що зміна та поступає незначно і незамітно. Можливе, що перевага почувань втихає повільно і молодь села в дальшому свойому розвитку керується розвагою і постановляє визначити собі ціль життя. Проявом цієї зміни в душі молоді був би вибір звання. Сільська молодь звичайно не думає над цим питанням. Але умовини сьогоднішнього господарського положення, нужда і безробіття на селі змушують молодь оглядатися за новими варстатами праці в місті, поза традиційною працею на прадідівській ниві. Зовнішнім проявом цих змін у душі сільської молоді була би приватна ініціятива дітей села при творенню нових варстатів праці в місті.

Курсанти рідко, а до речі хаотично згадують про свою будучу професію крамаря чи члена управи, що потверджувало б нашу гадку, що розум не має в них ще рішаючого впливу у їх поступках.

Реальніше думають у тому віці дівчата курсантки, що недвозначно зізнають:

Бар. (18 літ): „Скінчивши курс маю намір працювати на кооперативному полі у виді крамарки".

Менше цікавляться дівчата села предметами, що посилюють мереживо фантазії, почувань, як історія кооперації, а пильнують основно вивчити науку про урядження крамниці, техніку продажі, товарознавство, збут сіль.-господарських продуктів, а навіть одна курсантка бажає пізнати психольоґію клієнта.

Шерм. (18 літ): „Треба би було більше часу присвятити на товарознавство і психольоґію клієнта".

Це назагал практичне наставлення до життя у дівчат можемо собі пояснити фактом, що психічний і фізичний розвиток у дівчат поступає в скорішому темпі, в порівнанні з розвитком хлопців у тому самому віці.

Інтелєкт у дівчат у тому віці має більше рішаючий голос, як у хлопців. Про цей факт можемо переконатися навіть у фазі психічного розвитку дітей. Оглядаючи забаву однолітків дівчат і хлопців, я бачив, що з правила верховодить одна дівчина над цілою юрбою хлопців.

Недостача в психіці молоді, яку я обсервував, проявів інґеренції розуму у їх поступках рішуче не поменшує вартости їх психічного розвитку.

Такий вже закон кожного розвитку: розвиткові фази чергуються одна по одній і можна здогадуватися, що сільська молодь також доходить до цієї форми розвитку, що в ній розум рішає у всіх її поступках, але значно пізніше, як це можна запримітити в міської молоді.

Діло в тому, щоби сільська молодь вміла свої життєві ідеали, основані на якомусь панівному почуванні, як суспільний мотив, амбіція, патріотизм, узгіднити з реальними вимогами життя. Дисонанс молодечих мрій і твердого життя нераз не дозволяє розвинутися молодій, слабій людині понад сірий уровень і така молодь жиє без жадних плянів на будуче. Будуть це фантасти, мрійники, фальшиві пророки, що в житті не можуть сподіватися признання.

Стверджуючи в сільської молоді недостачу належної підготовки до життя, брак елєментарних відомостей з одного боку, і нахил дітей села до науки, бажання поширити своє знання — з другого боку — приходимо до висновку, про потребу оснувати кооперативну школу.

Вимога ця пекуча, з огляду на те, що нужда і безробіття на селі зростає. Не має місця, де можна б скерувати надмір робучої сили. Місто, промисл — кооперативна торговля замкнені для дітей села, тому, що бракує їм фахової освіти. Тому мусимо звернути увагу на молодь села, якщо маємо змінити сучасну дійсність, а може вона змінитися тоді, якщо створимо відповідні умовини для науки дітей села. **Ів. Костюк**

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Змагання кооперативних продавців.

Для піднесення працьовитости крамничного персоналу чеські споживчі товариства вживають ріжних способів: підвищення платні, встановлення додаткової платні відповідно до зросту торгів (напр. $^1/_2$% з суми торгів, як додаткова платня), встановлення цілої платні відповідно до торгів (4% суми торгів) і ін. Добрий крамар може також мати надію дістатися на посаду контрольора, на обовязку якого лежить відвідування крамниць кооперативи, догляд за порядком у крамницях, перевірка товару в крамницях і т. п. Таких контрольорів утримують великі споживчі товариства, що мають по кілька десятків крамниць; для дрібних товариств контрольорів утримує ревізійний союз.

Віднедавна введено в практику ще один спосіб піднесення працьовитости крамарів; це змагання. Один з ревізійних союзів в Чехословаччині (Унія Чехосл. Кооп-в) оголосив змагання склепарів, поставивши завдання: скласти десять заповідей для продавця кооперативної крамниці. За найкраще складені заповіді призначено премію. Ліпші заповіді були опубліковані в органі союзу. Таке змагання примушує склепарів свідоміше ставитись до своєї праці, викликає зацікавлення навіть у менше ініціятивних, а більш розвиненим дають можливість виявити свої здібності.

Друге змагання полягало в тім, що була оголошена премія за найкраще урядження крамниці та крамничної вітрини. На протязі кількох місяців контрольори, відвідуючи крамниці, помимо звичайних зауважень, ще й оцінювали впорядження крамниць на точки, як це робиться на змаганнях.

Другий ревізійний союз (Центральний Союз Чехослов. Кооп-в) оголосив велике змагання під титулом: „Десять найпрацездатніших склепарів в Чехах". Це є перше змагання в рямцях десятилітнього пляну, принятого цим союзом. Плян змагання дуже цікавий. Випрацював його Ф. Штєпанек, ревізор Центрального Союзу, що сам почав свою кооперативну працю, як продавець у кооперативній крамниці, а дякуючи своїм здібностям та великій працьовитості вибився на союзного ревізора (посада ревізора більш відповідальна, ніж контрольора).

В Чехах споживчі товариства, приналежні до Центрального Союзу, мають біля 1.400 крамниць (статистика з р. 1936 рахує їх 1.375, а тепер їх є дещо більше). Отже переведення змагання вимагає багато часу, а тому протягнеться від січня 1938 р. аж до 30. червня 1939 р. За цей час контрольори мають відвідати всі крамниці, по можливости по кілька разів, так що склепар ніколи не знає, чи не відвідає його контрольор і на протязі 18 місяців мусить утримувати крамницю в найліпшому стані.

Змагання складається з 37 вимог; задоволення кожної із них оцінюється більшою чи меншою кількістю точок, в залежности від значіння цієї вимоги.

Ось ці вимоги та їх оцінка:

1.	При перевірі крамниці не знайдено манка	20 точок
2.	Готівку з денної продажі передавалося своєчасно скарбникові товариства	20 „
3.	Денний торг своєчасно записувалося до виказів крамниці	20 „
4.	Вартість запасу товарів не перевищує торгів за місяць	30 „
5.	В крамниці не знайдено зіпсованого товару	20 „
6.	В крамниці нема товару, на який нема попиту	10 „
7.	Товар наперед розважений має правдиву вагу	20 „
8.	Крам добре порозкладаний	20 „
9.	Встановлені ціни правильно додержуються	20 „
10.	Склепар і помічники добре знають ціни	20 „
11.	Склепар і помічники знають ціни у конкурентів	10 „
12.	Зміни цін переводяться правильно	20 „
13.	Відписи зіпсованого крами нормальні	20 „
14.	Правила щодо замовлення товару з центрального складу додержуються	10 „
15.	Дрібні закупки (на місцевому ринку) записуються правильно	30 „
16.	Пересічний розмір заборжености довжників крамниці не досягає 500 корон	40 „
17.	Пересічна заборженість не досягає 300 к.	30 „
18.	Пересічна заборженість не досягає 100 к.	20 „
19.	На борг зовсім не продається	20 „
20.	Евіденція боржників ведеться справно	20 „
21.	Про борги своєчасно повідомляється управу	20 „
22.	Чужих виробів, як що такі самі кооперативні, не продається	40 „
23.	Кооперативні вироби належно пропагується	30 „
24.	В крамниці є досить кооперативних реклям	30 „
25.	Кооперативні реклями добре використано	30 „
26.	Чужих реклям немає	30 „
27.	Крамниця й вітрина мають гарний вигляд	20 „
28.	В крамниці й на складі чисто	20 „
29.	Всі записи ведуться правильно	20 „
30.	У списках членів своєчасно зазначається зміни	10 „
31.	В крамниці купує найменше 90% членів, приписаних до цієї крамниці	20 „
32.	Пересічний закуп одного члена досягає за рік найменше 2.000 к.	20 „
33.	Союзний журнал: „Naš Rozvoj" („Наш розвиток") передплачує принаймні 75% членів	30 „
34.	В крамниці вивішено оголошення про продаж тільки членам	20 „
35.	Контрольні марки збіжевого монополю переховуються на протязі 6 місяців	20 „

36. Продавці мають чистий вигляд (виголені, в чистих плащах, жінки в хусточках) 20 „
37. Для крамниці випрацьовано десятилітній плян 20 „

Загальна сума всіх точок 820; це максімум точок, які може одержати склепар. Коли ж до крамниці прийде контрольор і зясує що якусь із вимог не додержано, викреслить відповідні точки, наприклад, якщо пересічна заборженість довжників досягає 500 корон, то викреслюється точки, що відповідають вимогам 16—19, себто 110 точок. Коли ж навпаки, товар зовсім не продається на борг, то склепареві не тільки залишається тих 110 точок, але й ті 40, що відповідають вимогам 20—21 про правильну евіденцію, хоч він жадної евіденції не веде.

Але це лише перша частина змагання; друга полягає в тім, що склепар має відповісти на шість таких питань:

1. Що робите для збільшення торгів?
2. Яких способів вживаєте, щоб не продавати на борг?
3. Як ви вводили в продаж кооперативні вироби?
4. Які вироби кооперативної централі (VDP.) і чому тяжко продаються?
5. Як члени зустріли союзний журнал „Naš Rozvoj" в його новому вигляді? Чи всі члени його передплачують?
6. Що можна було б зробити для збільшення кількости передплатників цього журналу?

На кожне питання треба дати коротку відповідь і вислати Центральному Союзові до 31 грудня 1938 р.

Кожна добра відповідь буде оцінена 30 точками, так що за всі 6 відповідей склепар може дістати 180 точок, а разом з попередніми — 1.000 точок. По закінченню змагань вибереться десять склепарів, що одержать найбільше точок, і Центральний Союз видасть їм похвальні дипльоми, які для склепарів матимуть значіння в майбутньому, особливо при виборі кандидатів на вільне місце контрольора. Опріч того кожний дістане від Союзу книгу: „Діло кооперативної самопомочі". Прізвища цих десяти склепарів будуть опубліковані. Будуть оголошені також прізвища дальших двадцяти з найбільшою кількістю точок.

Змагання вже почалися. Кілька більших споживчих товариств приєдналося до цього змагання тим, що від себе додали свої вимоги й призначили за них грошеві нагороди.

Де-які з вимог описаного змагання не відповідають умовам, в яких працюють наші споживчі товариства; наприклад вимога 30-а про справи ведення реєстру членів, що в наших умовах має лежати в обовязку не склепаря, а когось із членів управи. Але треба признати, що цей плян міг би служити добрим прикладом для переведення змагання й серед наших склепарів.

Подібно можна б випрацювати й плян змагання для рахівників наших кооператив, для молочарських техніків і под.

Б. Мартос

НА ГРОМАДСЬКІ ТЕМИ

Солідаризм як одна з підставових прикмет української психіки.

Книжка Юрія Липи „Призначення України", що саме появилася на книгарських вітринах, заслуговує на увагу кооператора-суспільника не так своїми історіософічними концепціями, як своєю суспільно-виховною тенденцією.

Підписаний, як не-історик, очевидно некомпетентний видавати дефінітивний осуд про те, має чи ні Ю. Липа рацію, виводячи ґенеальоґію української державности від т. зв. боспорської держави Митридатів, а ґенеальоґію українського права від кодексу малоазійської держави Геттитів з XV. століття перед Христом. Спеціялісти історики могли б дати відповідь на питання, чи не було споріднености між „Руською правдою" ще й з кодексом Гаммурабі або якимись старокитайськими правними нормами. Лише строго науково поставлена порівняльна метода, у маштабі щонайменше европейсько-азійському, могла б нам дати висвітлення таких, прецікавих зрештою, проблєм і здогадів, які кидає на папір Ю. Липа про те, о скільки ті й інші прикмети української культури завдячуємо впливам Геллєнів, Ґотів, Кельтів, Арабів, Персів чи інших племен. (Знаємо, з яким блискучим успіхом вживав цієї методи Мих. Драгоманів у своїх студіях над укр. народнім фолькльором). Думаємо також, що сам автор в ході поглиблення своїх студій над матеріялом, який у цій книжці так тільки бігцем кидав — змінить неодне зі своїх думок і теорем, так як напевно злагіднить і оцінку деяких осіб, яких діла йому тепер очевидно ще відомі тільки з другої, а не з першої руки (відноситься це до Куліша, Драгоманова, почасти до недоціненого автором Франка і т. д.).

Та незалежно від того, встоїться перед наукою, чи ні щось із сміливих історіософічних тверджень і здогадів Ю. Липи, нас цікавить не Липа історик, а Липа пропаґатор певних суспільно-виховних думок. Бо й цілу книжку треба трактувати не як науково-історичний, а як публіцистичний твір, як спробу формувати сучасність, вплинути на розповсюдження в українській збірній психіці означених думок і напрямних.

Коли так дивитися на ціль книжки, то нема сумніву, що вона в нашій публіцистичній літературі є явищем позитивним. Її тенденція не тільки направду патріотична й будуюча в сенсі правдивого патріотизму, який в своїй основі спирається перш усього на любові до всього, що своє й рідне, старанно уникаючи всього, що ширить зневіру, розєднує й ненависть плекає. Книжка, крім згаданих чуттєвих вальорів, має в собі ще й суспільно-конструктивної концепції.

До таких зачислимо передовсім те, що автор намагається відбудувати самопошану нашого народу, так страшно

підкопувану останніми часами з вини тих осіб, що зробили своєю професією оплюгавлення всього нашого минулого, особливож останніх визвольних змагань. Книжка Липи витягає з болота клевет історію останніх десятиліть, заляпану шкідливою роботою деяких згістеризованих публіцистів. Липа ревіндикує для українства навіть постаті деяких б. комуністів, як Скрипника, Шумського, Хвильового чи Гринька, о скільки вони в межах своїх можливостей, обстоювали права української нації. (Автор скрізь, на наш погляд непотрібно, слово „нація" заступає словом „раса". Вважаємо це випливом сезонової моди, до того ще й тактичною помилкою, бо в понятті раси не міститься змагання до своєї державности, яке є суттєвим складником терміну „нація").

Цією своєю тенденцією книжка Липи закликає до регабілітації наших історичних т р а д и ц і й, що їх обезцінюють і плюгавлять не тільки чужі, але часто й свої. Яке це має велике значіння для виховання мас, зрозуміє тільки той, хто мав коли небудь перед собою екземпляр людини-безбатченка, людини-бастарда, нещасної істоти, для якої минуле її роду — ганьба, що від неї треба утікати.

Нас, як суспільників, цікавить ця справа тому особливо, що Липа, зовсім правильно на нашу думку, формулує ті „ґенеральні ідеї", які витворила і якими ввесь час була жива психіка українського народу (чи як він каже — раси). Ось ті ідеї (у нашому сформулуванню, бо автор не подає їх синтетичного зіставлення):

1. „Г е л л є н с ь к і с т ь", під чим автор розуміє оптимістичний погляд на світ, віру у високу вартість людини („людина є мірилом річей"), і палке кохання волі (свободи).

2. Одначе індивідуалізм цей не анархічний, а обмежений сильно розвиненим в українському народі інстинктом, своєрідного демократичного с о л і д а р и з м у. „Протисуспільницький індивідуалізм це річ дуже рідка серед Українців перед 19-им століттям".

3. Підлеглість одиниці інтересам цілости, в особі провідника (автор називає цю прикмету „ґотизмом"). Відси нахил до формування суспільного життя на військовий лад, — козаччина. Одначе цей „український ґотизм" далекий від деспотії і рабської підневільности. Відносини між начальником і підвладними це відносини між батьком і дітьми. „Високе ставлення ваги особовости робить Українця ворогом сліпих авторитетів".

Запорожська Січ була якраз синтезою двох на вигляд суперечних первнів — „геллєнськости" і „ґотизму".

4. Культ для героїв-вождів; тут однак автор застерігається, що це мають бути вожди м о р а л ь н і і с п р а в е д л и в і. Щойно на другому місці, в уяві укр. народу, стоїть особиста талановитість провідника. „Потяг до справедливости — це найважніший рушійний наказ української раси".

5. Патріотизм, в розумінні не бомбастичного, не реклямового, але реального і правдивого, хоч не голосного, привязання до свого краю („Хати, Дому").

Ми, здається, вловили все найсуттєвіше з 52 розділу книжки, що носить назву „Підстави українського характеру". Не привязуємо ніякої ваги до того, чи таким є дійсно „український характер", чи може хтось мігби з однаковою арґументацією видвигати інші риси „українського духа", прим. „анархічність", „лінивство думки", „отяжність" і т. д. Здаємо собі справу з того, яка це тяжка матерія для наукового обслідування та годимося навіть з думкою, що дискусія в цій площині ніколи не буде закінчена. (Вона ведеться у нас від Костомарівських „Двох руських народностей" і Драгоманівських „Чудацьких думок", останньо її відновив Я. Ярема своєю „Українською духовістю").

Та ходить зовсім не про те, які є характеристичні прикмети української духовости. Ходить про те, що Липа недвозначно реклямує і пропаґує для укр. народу вичислені щойно „ґенеральні ідеї". І в цьому бачимо вартість книжки — бо ідеї ці вважаємо здоровими і суспільно конструктивними.

Зокрема вважаємо, що автор зробив добре діло, вишукуючи і підкреслюючи з побуту українського села та з історичних традицій народу суспільницько-солідаристичні моменти. Правда, джерела, якими він у цій роботі користувався — не повні (книжка Хв. Щербини про артілі, праця Слабченка про господарство Січі та ще дещо) і через те й образ вийшов ще не такий пластичний, якби міг вийти. Та все таки — автор є на правильній дорозі. Духа українського козацтва, Січі, чумацтва, побуту нашого села, врешті нових форм солідаризму — сучасної кооперації він відчув інтензивно і його суспільно та державно-орґанізуючу таємну силу зрозумів вповні.

Автор залюбки, при ріжних нагодах, повертає до цієї теми, вона йому очевидно дорога. Він цитує ріжні місця зі Щербини, ось прим., таке:

„Твердження про якусь расову нехіть українського народу до асоцʼятивного первня цілковита нісенітниця. Українська історія повна актів боротьби за такі форми і відносини, що мають характер найбільш виробленого суспільного життя. Український індивідуалізм противиться стадності, однак особиста самостійність Українця, його привязання до якоїсь власної ділянки праці дуже легко вливається у найріжніші форми й інтереси. Споконвіку артілі грали в економічному житті Українця дуже важну ролю. Артільні засади лягли в основу навіть побутових явищ".

Обсервуючи сучасне українське життя автор приходить до такого висновку:

„Варто приглянутися до сучасної політики західних Українців. Упадають всі спроби фірерівства. Ці спроби кінчаються найчастіше тільки створенням ще одної асоціятивної ґрупи, а ідео-

льоґічно цікавіші ідеї по частинах присвоюють собі інші суспільні ґрупи. Не в російського типу орді і не в змеханізованій по німецьки масі можуть висловити себе Українці, лишень у традиційних і міцних ґрупах. Добровільне обєднання тих ґруп коло одного суспільного явища, чи засади, то є сила українського суспільного життя, підстава його орґанізації". (стор. 265).

Обіч солідаризму, тяги до життя в орґанізованих суспільних формах, на думку автора, українська раса має вроджену пошану до законности, правового життя, риса надзвичайно конструктивна і для суспільного і для державного будівництва: „...для Українця важним є, щоби усе було „по закону". „Законність" усього, що робиться, — це є підстава асоціятивного думання Українця і чим ближчий він до своєї крови, тим сильніша в нім потреба „законности", справедливости, що реґулюють відносини українських людей на підставі їх власної традиції і звичаїв" (ст. 217).

„Українська раса — це раса солідаристів, яких суспільний ідеал — ґрупа, а не індивідуальність..."

„Тому нема іншої дороги до орґанізації української раси, як тільки укладання взаємовідносин українських ґруп. Ніяка імпровізація, ніякий експромт-гістерія, лишень договір ґруп, як вияв одности характеру раси".

Коли зважити, що автор — це колишній співробітник „Вісника" і учень Д. Донцова, ворога всяких форм людської асоціяції, то треба скостатувати, що від колишнього свого „маестро" він пройшов далеку, далеку дорогу, і то признати треба, не взад, до ще більшого примітивізму, а вперед, до суспільного конструктивізму.

З манєри Д. Донцова залишився у Липи ще фейлєтонний спосіб писання, який приводить до того, що матеріяли не систематизується як слід, що нераз дуже великі і складні проблєми полагоджується півсторінковою заміткою. Є й замала критичність в доборі джерел. Є трохи з того, що Поляк назвав би „схлєбянєм пружносьці народовей". Але з другої сторони є живість думки, велике начитання і головне — добра воля шукати дійсної правди.

Є у книжці деякі очевидні неточности, деякі суперечности, є й очевидні помилки (прим. на стр. 268 змішання большевицьких радгоспів з комунами та думка про те, що українське селянство помирилося з колгоспами, які автор вважає „артілями" в стилі давних добровільних селянських асоціяцій). Одначе це все є подробиці. В головному тенденція книжки: вернути українському народові самопошану і регабілітувати ті його духові сили, які були досі творчими силами в його історії — тенденція ця, повторюємо, наскрізь здорова. Зокрема для розвитку кооперації, думки автора, якщо найдуть поширення між освіченими кругами, особливо молодшої ґенерації — можуть бути дуже помічними. **К. Коберський.**

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ

ФРАНЦІЯ НА ПОВОРОТІ.

Теперішнє правительство Франції на чолі з Делядьє прикладає всіх зусиль, щоби вивести Францію з тої вузенької вулички, куди її завели попередні правительства.

За останні роки — головно за добу людового фронту (1936—38) — Франція зажила глибокої кризи, як на зовні, так і внутрі. Поруч з великими реформами соціяльного характеру — особливо переведення в життя сороктодинного тижня праці, Франція була тереном внутрішньої політичної гризні, безладу й плиткого господарювання: великий та стрімкий підупадок продукції, зріст безробіття, тяжка фінансова криза та всі сполучені з нею неґативні наслідки: нестійність грошевої одиниці, втеча капіталів і ослаблення господарської конкуренції на міжнароднім ринку. Коли до всього цього додамо ще міжнародню політичну позицію, витворену правительством Блюма, то дістанемо в загальних рисах — образ теперішньої Франції, несприяючий її престижу на політичному ґрунті, так само, як і на економічному. Зрозуміло, що в країні високої культури та славної минувшини, країні великого природнього добробуту та розвиненого до найвищого ступня капіталістичного господарювання, подібна ситуація не могла продовжуватися до безкраю. Історія Франції багата прикладами, які свідчать (найновіший — це 1914 р.), що вона зуміла змобілізувати всі свої сили, коли того від неї вимагала хвиля боротьби за життя та за відповідне місце в світі.

Уряд Далядіє переняв владу, правда, в дуже несприяючий та відвічальний момент, але — в кожнім разі не траґічний. Франція не стояла перед повним банкротством. Вона є лише перед одною з дуже важних фаз воєнної світової психози. Міжнародні перегони в озброєню дійшли до нечуваних розмірів. Видатки на зброєння в багатьох державах поїдають майже три чверти їх річних буджетів або й виходять далеко по за їх межі, часто-густо перевищуючи власні матеріяльні спроможности. Такі страшні видатки на зброєння дуже багато причинюються до поглиблення соціяльно-економічної крізи, що її переживає світове господарство. Те, що акція озброєння зменшує до деякої міри безробіття, є дуже слабоньким паліятивом у вирішенню цеї тяжкої соціяльної проблєми. Франція в цьому всьому не робить виїмку.

Незабуваймо, що тепер майже кожна держава стогне під тягарем найріжніших податків — (прямих, посередніх, явних чи скритих) — що пожирають 65 одиниць на 100, зароблених кожним громадянином.

Програма уряду Далядіє що до уздоролення країни є далекосяжна та глибока; вона обіймає всі глузі народнього життя як зовнішнього, так і внутрішнього.

На зовні Далядіє вважав необхідним впершу чергу заручитись ясним та твердим словом з боку Анґлії та навязати добросусідські відносини з іншими державами. Його поїздка до Льондону дала, як відомо, майже несподівані висліди в питанню недоторкальности Франції. Анґлія не тільки виразно зобовязалась до збройного солідарного виступу в разі нападу на Францію, але й виказала велике зрозуміння й підтримку на терені фінансово-економічної співпраці. Рішення Анґлії продовжувати фінансове порозуміння з 1936 р. вже принесло свої конкретні наслідки: воно не тільки вплинуло на подібну згоду з боку Америки (чим властиво було заховане в повній силі згадане потрійне порозуміння з 1936 р.), але й дала урядові базу для переведення стабілізації франка, яко вихідного пункту до реалізації цілого господарського пляну.

Свою внутрішню проґраму виложив і пояснив Далядіє, промовляючи 9. травня до свого народу, при чому підкреслив: що уряд забезпечує стабілізацію франка, уділює широку кредитову підтримку промисловости, торговлі; робитиме все можливе для зменшення безробіття, але рішуче закликає до праці та порядку.

В простім перечисленню окремих точок господарської проґрами Даладіє не знаходимо нічого такого, що не було вже пропоноване в останніх роках попередніми урядами. Мимо того вона дуже цікава і ориґінальна; ці її властивости випливають лише з суцільности тої програми та з темпа й рішучости її виконавця. Реформи Блюма були властиво також надзвичайно ориґінальні; по своїй ідеольоґії вони перевищили, — треба віддати їм справедливість, — все, що сього часу було вимріяне. На сторінках соціяльної історії імя Блюма остане на віки звязане з заведенням сорока годинного тижня праці. Але коли перейдемо від ідеольоґії до дійсности, то з порівнання двох цих проґрам конституємо між ними діяметрально-протилежну ріжницю: там, де Блюм продовжує, Даладіє кінчає. Соціяльні реформи Блюма були чимось новим і сягали далеко; при тім коштували дуже багато, але реальних вислідів на полі праці не дали. Тепер Даладіє, задовольняючись формальними соціяльними здобутками, шукає реального їх висліду: за кожну ціну, — каже він, — муситься осягнути піднесення рентовности праці робітника та певної дисципліни між працедавцем, а працівником. Від першого дня по обняттю влади Даладіє припинив масові страйки робітників (в околицях Парижа більше як двіста тисяч робітників від кількох тижнів припинили працю та окупували заводи) — та повернув їх до праці. Від цього моменту видано чимало нових декретів, які нормалізують усі гострі питання що до заробітньої платні, арбітражу, колєктивних умов тощо. Спеціяльні комісії, за співучасти представників від робітництва та працедавців — невпинно працюють над усіми цими питаннями, як рівнож і над приміненням 40 годинного тижня праці в поодиноких галузях господарства.

Свою головну акцію в боротьбі за оживлення господарського життя Даладіє починає — можна сказати — від грошевої реформи: ще раз — вже по четвертий, але останній, по словам влади, — проголошено девалюацію та стабілізацію франка: вартість його буде зафіксована законом на вісім сотиків передвоєнної золотої вртости.

В 1928 р. (25. VI.) вартість франка, яко грошевої одиниці, становлено на 65,5 міліґрам. золота (якости 900/1000); відтак в 1936 р. (1. X.) на 49 міліґр.; в 1937 (VI.) — на 43 міліґр. а тепер на 28 міліґр.! Так, що за 10 літ франк втратив три пятих своєї вартости!

Теперішня грошева реформа є найбільш подібна до реформи з 1928 року, переведеної Поанкарем. Тоді вартість франка леґалізовано лише по довгій фактичній його стабілізації (від грудня 1926 до VI. 1928.). Так і тепер Даладіє проголосив, що вартість франка буде зафіксована зконом пізніше (дати не визначив) — по певній фактичній його стабілізації; до того часу уряд ґарантує лише, що вартість франка не впаде нище 179 франків за один фунт штерлінґів. Подібне рішення влади вказує на обережність та солідність, з якою вона підходить до вирішення цього важного питання. Подібно поступив за свого часу і Поанкаре, хоч може й був переконаний в успіхові своєї реформи. Як відомо, Поанкаре перебрав владу в 1926 р. по т. зв. бльоку лівих на чолі з Еріо, за тяжких, майже катастрофальних фінансових умов: державна каса була на пів пуста, капітали повтікали за границю. Здяки своїй реформі, Поанкаре в надзвичайно короткий час поліпшив фінансове положення Франції настільки, що при законній стабілізації франка (1928 р.) Банк де Франс фактично диспонував значно більшою кількістю золота, ніж на передодні світової війни. Ба ще краще! Банк де Франс, вимінюючи девізи на золото, поставив анґлійський банк в дуже прикре та невигідне положення. І все це досягнено, — треба це виразно підкреслити, — майже виключно завдяки приверненню довіря до влади. Масова репатриація капіталів уможливила тоді консолідацію кредитової політики, зниження відсоткової стопи та оживлення торговлі й промислу. Навіть на ринку цін дійшло до релятивної стабільности, чим полекшився господарський розвиток. До подібних вислідів хоче дійти і Даладіє, про що ясно та недвозначно проголошує.

Нині — річ зрозуміла — ще тяжко передбачити повну анальоґію в наслідках між реформою 1926-28 а теперішною. Та треба не забувати, що історія точно не повторюється. Тодішне господарство Франції не мало так

розбухлого буджету, головно що до національної оборони. Світова констеляція представлялась також інакше під політичним і економічним оглядом. Питання реокупації Рурської области забулося; Німеччина була лагіднішою в розмовах. Фашистівська Італія щойно поростала пірям. Тепер — навпаки. Світова констеляція під усіми оглядами більше заглутана; песимізм панує над оптимізмом. До того зміна політичних границь центральної Европи потягає за собою нові консеквенції, теж на господарському ґрунті. Кожному французові ще є дуже свіжий в пмяти день прилучення Австрії до Німеччини. Хто пережив у Франції цей день, той може зрозуміти психіку французів. — Попри все це й проблєма цін на ринку (особливо конечність осягнення релятивної стабілізації небула так актуальною, як тепер). Успіх теперішньої грошевої реформи залежить майже виключно від проблєми цін на ринку. Девалюація принесла певні позитивні наслідки лише там (в тих державах), де осягнено релятивну стабілізацію цін на внутрішнім ринку (Анґлія 1931 року; Бельґія 1934; Чехословаччина 1933). В усіх противних випадках девалюація зводилась до простої грошевої маніпуляції, — подібної до фальшовання грошей за часів середньовічча, — без усяких позитивних впливів на народне господарство. Такими безвислідними були обидві грошеві реформи франка в 1936 і 1937 році. Найголовнішою причиною було те, що ціни зростали не тільки у відношенню до стабілізованого курсу грошей, але його перевищували. Тому то тепер, — повторюємо, — питання стабілізації цін, є найголовнішою проблемою, від якої залежить реалізація цілої програми господарської відбудови. Коли теперішний індекс цін (що відповідає теоретично курсові біля 168 франків за один фунт штерлінґів) — не зросте аж до 179 франків за один фунт штерлінґів (до стабіліз. курсу), успіх реформи можна вважати запевненим; двигуном в тому напрямі буде власне той зиск на користь французьких вирібників-експортерів, що походитиме з диспарітету курсів франка і фунта шт. (чи иншої валюти). При такому стані речей оживлення господарського життя йтиме настільки лекше, швидше та певніше, наскільки ціни залишатимуться стабільними. Провалу програми не треба сподіятися і в тому випадкові, коли би індекс цін вдержався точно лише на стабілізаційнім рівні. Досягнення подібного позитивного результату що до сталости індексу цін — є можливим лише при умові захований теперішньої виробничої вартости. А це — в свою чергу — є можливим при задержанню теперішньої заробітної платні робітника та цін сирівцю. Таким чином все зводиться до того зачарованого кола, розвязання якого полягає в аксіомі: лише добра праця та порядок забезпечують нормальний господарський розвиток.

Від пару літ Франція виказує велике ослаблення продуктивности, і з тої причини вона жила по-над сили своєї господарської спроможности, тоб-то з готового капіталу. Кожна держава легонько доходить до такого стану за всяких внутрішних потрясень, а головно (війни не маємо на увазі!) соціяльно-грошевого порядку: зачасті страйки та несталість гроша найнебезпечніші зі всього. При інфляції настає навіть повна, катастрофальна втрата народнього майна. Вистарчить тут лише пригадати німецьку інфляцію з рр. 1923—24- За ніщо чужинці купували німецькі товари. В цій фазі господарської крізи буджетові дефіцити ростуть з такою скорістю, що покривати їх не в силі навіть друкарський станок. В повоєнних часах Франція чогось подібного не зазнала: інфляції — точнійше, інфляції в стислім значінню цього слова, — не було. Емісія грошей, властиво, постійно зростала (за декаду літ майже подвоїлася), але довірря до франка зовсім не було втрачене; навпаки — скорше панувала психоза, що франк мусить піднестися. Приклад ревальорізації франка за Поанкаре (бо за його реформи франк був спочатку ревальорізований, потім стабілізований де факто, а відтак формально — законом — зафіксований, девалюований з передвоєнної номінальної вартости) — був у кожного ще в памяти й настільки яскравий та приваблюючий, що вірилося в повторення чогось подібного. Зрештою, за часів уряду Ляваля (1935) спробу ревальоризації франка переведено шляхом дефляції; лише не мала вона успіху. Причин було чимало: раз, що господарство Франції находилося на найвищім ступні періодичної кризи (великого циклю), а — по друге, що дефляція — (зниження собівартости цін, зниження заробітної платні, взагалі ощадність на всьому) — зустрічає більший опір, чим ожив-

лення шляхом інфляції (збільшення кількости гроша, широка кредитова політика, висока заробітня платня). Неуспіх цеї спроби може лише посилив згадану психозу, а тому гроші тим більше тезаврувалися — одні ховались до пончохи, а другі втікали за границю, — чим більше недовіря мас до уряду зростало. Розміри тезавризації в останньому часі сягатимуть — легко оцінюючи, 18 міліярдів, а виеміґрувані капітали відгадуються на 100 міліярдів. Такий стан річей, з одного боку, невтралізував постепенний зріст грошевої емісії, а — з другого — впливав неґативно на фінансову господарку та втягав її чим раз у тяжчу крізу. Державні буджети останніх літ виказували постійно зростаючі дефіцити, що покривались короткотерміновими позичками, бо нормальна мобілізація (урухомлення) гроша та консолідація позичок була неможлива до переведення. Держава примушена була випозичати за високі відсотки в той же час, як французькі капітали пронаймались закордоном значно дешевше.

Французький Банк (Banque de France) від кількох літ нотує постійне зменшення золотого запасу. Точно: за останніх сім літ банк втратив дві третини свого золота! Лише за 8 місяців влади Людового Фронту втрата сягала понад тисячу кілоґр. В жовтні 1931 р. золотий запас Франції виносив 5.260 кільоґрамів та йшов — по кількости — за Пів. Америкою, котра мала у себе майже дві пятих цілого світового запасу. Послідний білянс Банку виказує заледве 2.100 кільоґрамів, то-то приблизно стільки ж золота, як на початку війни. Порівнюючи з иншими державами Европи, можна сказати, що фр. Банк ще не збіднів; — з погляду французів, знову ж кожна дальша втрата золотого запасу є рівнозначна майже катастрофі, бо вони чудово розуміють, що втрата золота приводить до зменшення престижу. Чимало нині европейських держав в поті свого чола охороняють свої золоті фонди! В боротьбі за »презренний метал«, — що по думці Keynes'а, великого англійського економіста, є непотрібний до грошевої системи! — все дозволено: нечувані драконівські контрольні приписи та навіть, кара смерти. Цілком як за варварських часів середновіча! Франція не слідувала цим прикладам: ані традиції лібералізму, ані її господарська структура не можуть дозволити на подібні обмеження.

На торговельнім полі панував у Франції застій, маразм. — Внутрішна консумція була майже середньою, але експорт виказував велике ослаблення; імпорт певних сирівців, звязаних з народньою обороною, сильно погіршив дефіцит торговельного білянсу. Дефіцити в торговельнім білянсі для хліборобських держав — смерти подібні: його активність, або рівновага є одиноким рятунком їх грошевих систем. В той час, як у державах з високорозвинутим і багатих капіталом є далеко не так. Анґлія — стало, а Франція — цілими десятками літ, — мають пасивні торговельні білянси, але за те ці держави постійно виказують велике позитивне сальдо в платничім білянсі. По вирахованню фахівців-економістів Франція за останніх десять літ постійно мала платничий позитивний білянс, сягаючий в пересічі до пару міліярдів франків, а за рр. 1936—37 навіть не було дефіциту. Але мимо цього погоня за грошем була велика! Кредити обмежені, дорогі. — Що за причина? Річ у тім, що більшість капіталів переховувана тепер в таких цінностях, або формах (девізи), котрі зводять до звичайної транскрипції на сторінках. Має — Винен, а тому так рухливі, як вода. До того повоєнне світове господарство стало не тільки матеріяльним але й психольоґічним. Не вистарчить мати реальність, щоби дістати кредит; треба ще мати довірря. Держави, багаті природою, не можуть з неї користати за браком капіталу, котрий до них не прийде, коли там не має ладу, спокою. Нині політичні проґнози йдуть так само на вагу, як матеріяльні запоруки. Затягнути довготермінову позичку за сучасних обставин є надзвичайно тяжко та коштує багато. Міжнародня кредитова система тепер є зруйнована, зведена на нівець. Випозичається між державами приятелями, що споріднені не лиш чисто господарськими інтересами, але — переважно — політичними. Нині майже кожна держава старається числити на власні сили, звідціль т. зв. автаркістичне господарювання: товаровий обмін обмежений, континґентований та ще й до того хоронений китайськими мурами високих мит. Анґлія, країна традиційного економічного лібералізму, нині стала державою високого протекціонізму. А Північна Америка! Що ж говорити про инші держави світа?! Даладіє не заводить (покищо) збільшення торговельних мит, лише передбачає перегляд торговельних

умов. Для власних експортерів, промисловців уряд заповів цілу низку полекш у податках і допомогу в кредитах. При тім всім найщирішим бажанням уряду є бачити поворот до краю власних капіталів, які повтікали закордон. Вже сьогоднішня біржа нотує велике оживлення: збільшення попиту на біржеві та инші цінні папери. Banque de France виказує значне збільшення девіз. На загал, за пару днів від проголошення стабілізації франка (6 травня) приплив капіталу доходить до десяти міліярдів франків.

Слідуючим етапом в програмі уряду є затягнення внутрішньої довготермінової позички. По словам міністра фінансів, Франція потребуватиме позичити в цьому році яких 28—30 міліярдів, щоби запобігти всім необхідним видаткам. Для фінансового ринку Франції це не буде затяжко, оскільки повернуться в поважній сумі власні капітали, що їх відгадують (як вище було згадано) на сто міліярдів франків.

Позичка має бути розписана за який тиждень від нині. Ані умови позички, ані ліміт (загальна сума) ще невідомі. Поки що переводиться впис на короткотермінові так зв. скарбові бони і бони національної оборони; успіх надзвичайний: вписи значно переступили встановлену границю $2^1/_2$ міліярдів, хоч процент знижено о $^1/_2$—$1^0/_0$. — Крім позичок держава ще матиме до диспозиції розрахунковий зиск з переоцінки золотого запасу Banque de France та так зв. стабілізаційного фонду, котрий виноситиме яких 18 міліярдів фр. Тому уряд, розраховуючи на цей зиск та успіх з нової позички й консолідації короткотермінових боргів, уложив широку інвестиційну програму: будовання доріг, будинків, пароплавів. Лише на одну торговельну фльоту Далядіє призначив пять міліярдів фр. Варто ще згарати кредити на охорону народнього здоровля, на асекурацію, туристику і т. д. Дохід з туристики в Франції виносить дуже поважну суму в платничім білянсі (біля 4—5 міліярдів на середний рік). Проголошено спеціяльні приписи для туристів, де так зв. карта туристична даватиме право на ріжні знижки на залізницях, пароплавах, в готелях, на бензині то що. Взагалі здається, що не має такого питання в кожній галузі господарства, котре би не передбачалося в програмі відбудови.

З програмою теперішнього уряду Франція вступає в нову фазу господарського та політичного життя. Вона є, безперечно, на повороті до кращого.

Д. Піснячевський.

ДОКУМЕНТ ДО ІСТОРІЇ КАРТЕЛІВ.

Голосна тому пару місяців справа дріжджевого картеля, що довела до процесу (през. Варшави Стажинські контра адв. Возьняковскі) перед варшавським судом, дала змогу заглянути хоч трішки за соромицькі куліси одної з многих у Польщі, а строго законспірованих організацій промислу. А саме, з приводу замітів, що їх піднесено на згаданім процесі про корупційну діяльність картеля, появився у пресі комунікат управи дріжджевого обєднання, такого змісту:

»У процесі за знеславлення Пана Президента Стефана Стажинського заатаковано в нечуваний спосіб згуртований дріжджевий промисл, хоч він не брав участи в цьому процесі. Ми не мали змоги відперти атак на судовій розправі, отже робимо це тепер.

П. адв. Возняковські заявив, що »зосереджений в руках 4 жидівських родин« дріжджевий промисл заробив за 11 літ $108^1/_2$ міліона злотих.

Ця заява зовсім позбавлена основ і не згідна з дійсністю. Стверджуємо і ми готові це потвердити документами, що зиски цілого згуртованого дріжджівничого промислу за 11 літ, це є від 1926 до 1936 року виносили не $108^1/_2$ міліона злотих, а зл. **25.777.319** (підчеркнення наше! — Ред. »К. Р.«). Зиски ці прийшли в користь не »4 жидівських родин«, тільки усіх 16 згуртованих дріжджівень.

Додаємо, що оборот брутто тих дріжджівень за тих 11 літ був 334.912.714 зл., отже згаданий зиск зл. 25.777.319 становить около $7{,}7^0/_0$ від обороту, що вміщається в межах здорово понятої рентовности (! — підч. наші — Ред.). При цьому треба підкреслити, що ціна дріжджів від кількох літ є нормована Міністерством Скарбу (підкр. Ред.). Ще зазначуємо, що у згаданій

сумі обороту зл. 334.912.714 є й сума зл. 132.808.706, яку то квоту дріжджівні вплатили державному скарбові титулом споживчого податку від дріжджів.

Можемо вкінці виснити, що теперішня рентовність дріжджевого промислу значно низша від пересічної рентовности останніх 11 літ і зиски згуртованих 16 фабрик за 1936 рік виносили 1.170.307 зл., що при обороті 29.358.171 зл. становить ледви 4%; з того обороту промисл вплатив спож. податку зл. 17.406.965.

Нам абсолютно нічого не відомо про страту 32 міл., яку держ. скарб мавби понести на мелясі, у звязку з дріжджевим промислом.

Так виглядають факти подані у промовах на судовій розправі, де роїлося від »тіней«, »тайн« і леґенд, творених кругом дріжджевого промислу. Поза сумою зл. 500.000, **яку вплатили окремі дріжджівні для підпертя господарської політики даного політичного уґруповання**, стверджуємо з цілою рішучістю, що ніякі квіти ані асиґнати на зл. 300.000 і зл. 120.000 не існують, не було їх і сум таких згуртований дріжджевий промисл нікому не виплачував.

Твердження п. адв. Возняковского, що картель буцім то »здоптав 4 польські дріжджівні« могло знайти відгомін хіба серед нечисленної частини безкритичних читачів судових звідомлень. Не знаємо які фабрики має на думці р. Возняковскі. Якщо мав на думці фабрику »Дембнікі« якої сам був співвласником і управителем, то він знає найліпше, що фабрика ця була доведена до упадку в добі гострої конкуренційної боротьби перед оснуванням картеля і картель набув її вже в нечинному стані, обтяжену значними довгами. Справа фабрики »Дембнікі« та її упадок в хаосі конкуренційних змагань це типовий приклад, в яких умовинах працював дріжджевий промисл і на що був наражений в добі, що попереджувала завязання Згуртовання. Зрештою в подібних умовинах находився тоді ряд інших дріжджарень. І мабуть память п. адв. Возн. як уділовець і завідуючий фабрики »Дембнікі«, що перед рішенням про завязання спілки та її ліквідацію була постанова про угодове поступовання. Чиж у звязку з тим — набуття такого обєкту в 1925 р. за ціну 50 тис. долярів від пп. адв. Юзефа Возняковского, Ем. Ґуттера і Ігн. Бросса, спільників фабрики »Дембнікі« можна уважати за »подоптання польських дріжджарень«?

„ZRZESZENIE PRODUCENTÓW DRO_D_Y" Варшава 13. грудня 1937.

Як відомо — дріжджевий картель до нині не розвязаний і далі має змогу вести свою »творчу діяльність«, яка проявляється чистими зисками у висоті 7,7%—4% **від обороту** (не від капіталу! — що це значить, треба добре застановитись!), у недопусканню до того, щоби міністерство давало концесії на нові дріжджарні, у викуплюванні слабших дріжджарень на те тільки, щоби їх унерухомлювати і т. д.

Що значить 7,7% чистого зиску фабрики це зрозуміємо тільки тоді, коли пригадаємо, що купець-детайліст має на дріжджах 7—8% **брутто** і з того має покрити всі свої кошти завідування!

СЕРЕД КНИГ

Inż. Jerzy Rodwan: ZAGADNIENIE SCALENIA GOSPODARSTW WIEJSKICH W POLSCE, Warszawa 1938.

Справа комасації дуже важна, тому що є велике роздріблення селянських ґрунтів. Це роздріблення утруднює піднесення господарського і культурного рівня селянства. Комасація має усунути шахівницю піль, з її відємними наслідками. Ідеальною розвязкою булоби виділення для кожного господарства одної парцелі, однак це в практиці неможливе з ріжних причин, як напр. одноціле положення лук, брак води, ріжниці в якості орних піль. Внаслідок комасації скорочується час праці, бо поля не є вже порозкидувані в ріжних місцях і звичайно блище господарства. Краще використовується цілу по-

верхню і її навожується, зникають межі і непотрібні доріжки, а це також має свої добрі сторони. Рівночасно з комасацією повинно відбуватися й доповнення карловатих господарств і меліорація. Хотяй до кінця 1936 р. переведено комасацію в 75.000 господарств о поверхні 4,523.000 га, то всетаки ще остадарств о поверхні 7,300.000 га, з чого більше як 1/3 в полудневих воєвідствах. Комасацію переводиться державним коштом, при чому на ту ціль за 12 літ (1924—1936) видано 87.7 міл. зл. Кошти на 1 га виносили 15.68 зл. в 1936-37 р. До цього ще треба дочислити кошти, що поносять самі власники при комасації, пересічно до 4 зл. на 1 га. Крім того кожне скомасоване господарство платить оплату за комасацію і мельорацію від 1 га 13—23 зл., платну ратами протягом 5 літ. Також уділюється на ту ціль позички, платнті через 8 літ, а при більших позичках через 41 літ тому, що при комасації є більші видатки, бо майже 34 прц. господарств переносить будинки, а це коштує кожне господарство около 800 зл. Добрі наслідки комасації не можуть довго тривати, коли не має відпливу з села надміру населення і з огляду на пануючі спадкові звичаї на основі яких ділиться землю, дається дочкам посаг у виді землі, хиба що населення буде уникати поновного повставання шахівниці і буде підноситися рільна культура і управа нових ростин.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

ЧИ НАПРАВДУ НЕ МОЖНА ОБНИЗИТИ ВІДСОТКОВОЇ МІРИ!

Вже на початку цього року, у 1—2 числі ГКЧ інж. І. Ольховий підніс справу зниження позичкового відсотка у наших кредитових кооперативах. Він доказував, що райфайзенки могли би нині, при обнижених законно відсотках від вкладок, зійти найменше до 8% при уділюванні позичок, а Українбанки щонайменше до 9%. Ріжниця вкладкового і позичкового відсотка на 5%, яка у нас практикується, є за велика.

Порушив цю справу й я, вже на сторінках Кооп. Республики, у квітневому числі, з нагоди річниці смерти Райфайзена, батька дешевого сільського кредиту. Я висловився, що політика дорого кредиту не має нічого спільного з кооперацією і Райфайзеном.

На мою замітку у К. Р. появилася полємічна стаття у щоденнику »Українські Вісти« ч. 86), підписана знаком І. П., в якій закидається Кооп. Республиці фразеольоґію, бо, мовляв, Українбанки наші на ділі побирають не законних 10%, а куди менше. Причиною цього є: 1. факт, що богато довжників взагалі нічого не платить, залягає і 2. Українбанки мають 25/% до 60% свого капіталу замороженого на конверсіях на 14 літ, а ті довжники платять не 10%, тільки 4½%. Крім того богато Українбанків є заанґажованих в санації ріжних наших установ. Більше обнижувати своїх доходів Райфайзенки і Українбанки не можуть.

На перший арґумент була відповідь уже в статті референта кредитового виду при РСУК, п. інж. Ольхового. Коли якась частина довжників не платить відсотків то тільки наслідок необережного роздавання кредитів між особи, які не заслуговують на довіря. Не є справедливо, щоби солідні довжники платили вищі відсотки з рації тої, що несолідні не платять ніяких. Отже будьмо обережніші при уділюванні позичок і ця причина не матиме місця.

Остає другий арґумент, про суми заморожені в конверсіях. Щоби доказати, що ми не воюємо фразеольоґією, загляньмо, що кажуть цифри.

Статистичний відділ РСУК подає такі дані:

У третьому кварталі 1937 року кредитові кооперативи РСУК мали розданих позичок на суму 12.474.000 зл. в тім позички Українбанків 6.09.178 зл. З тої суми було сконвертованих позичок на 3.742.000 зл., або 30%. Здавалося б, що п. І. П. має хоч приблизну рацію, коли каже, що банки сконвертували 25—60%.

Одначе — з тої суми 3.742.000 припадає 2.181.184 зл. на сам кооп. банк »Дністер«. Райфайзенки

сконвертували на 88.441 зл., отже на Українбанки припадає **1.472.035 зол.**

Це робить не 25—60%, а всього 21,1% всіх позичок.

Правда, не перечу, що це є **пересічна** цифра а в дійсности можуть бути банки, які сконвертували більші відсотки, зате інші менше (прим. „Покутський Союз в Коломиї сконвертував всього 14,2%). Але-ж і я, і п. Ольховий, ми ставили лише загальні правила і вимоги, від яких в окремих випадках завжди можуть бути виїмки, що заслуговують на узгляднення.

Для тих Українбанків, що виїмково богато позичок сконвертували, треба очевидно мати вирозуміння і до них не ставити вимог такої обнижки відсотків, як для інших, не так заанґажованих. Але це хіба зрозуміє кожний, що маржа навіть 4% — є за висока і ми повинні змагати до її зменшення[1]).

Не скриваймо того, що для деяких людей максимальна міра відсотка є тільки мінімальною і якби не вона, то може б дехто думав про ще вищу. Пригадуємо, що й тоді, як ще ніякої конверсії не було, загал наших кредитових кооператив побирав свою, найменше 4—5%-ову відсоткову маржу. Заглянувши в акти наших кредитових установ, бачимо це наглядно. Ось один з найбільших Українбанків, обертаючий великими капіталами. Перед крізою, у 1929 році побирає від позичок 12% + 1% звороту за друки + 2% за провірку табулі, разом 15%, тоді, як від вкладок платив 8%. В два роки пізніше, у 1931 році, в часі найтяжчої крізи, побирає очевидно менше, бо закон не дозволяє; побирає 11%, платячи від вкладок 7% (в деяких випадках 8%). Тоді ще не було ніякої конверсії, платність мимо всього була »дуже добра«, як стверджує ревізійне звідомлення. Залягало всього 4,4% суми всіх позичок. (Такий стан виплатности був тоді по всіх Українбанках, а мимо того всі вони держалися приблизно такої відсоткової міри, як названий щойно банк).

Ось психольоґія, з якою треба боротися. Це ніяка »фразеольоґія«, коли підносяться голоси з вимогою реформи. На жаль цифри і факти оправдують цю вимогу.

Нині відносини платности значно поправилися. Райфайзенки без виїмку, а Українбанки хіба за деякими особливими виїмками повинні піти на стрічу вимозі життя і не допустити до того, чого побоюється інж. Ольховий, щоби наша кредитова система дістала опінію дороґої.

Наші райфайзенки мають дешеву адміністрацію, це їм треба признати; беручи високий відсоток громадять білянсові надвишки, які частинно роздають на добродійні цілі, частинно творять з них запасні фонди. І одне і друге — добра річ, але чи мусить це нагромаджування відбуватися аж таким скорим темпом, коли надвишки ці походять з кишені найбідніших? Темпо треба звільнити. Наші Українбанки не мають поважних надвишок, бо їх доходи зїдає адміністрація. Це вже значно ґірше, як з райфайзенками.

Мушу ще раз вернути до думки, яку я висказав в »Кооп. Республиці«: нашим ідеалом повинна бути така відсоткова маржа, як є у заграничних райфайзенках. Розумію, що перехід відразу на 1% маржі був би скоком над наші моральні сили, це була би революція. Але хіба 2% маржі це рішучо повинно вистарчити нині для райфайзенок, а яких $2^{1}/_{2}$—3 для Українбанків.

Коли шановний д. І. П. вкінці зволив ще покликатися на приклад деяких, як він каже, чужих кредитових кооператив, які беруть вищі відсотки, як ми, то хай буде вільно і мені заявити, що прикро робиться, коли прим. у виробах учнів наших Заочних Курсів читаю, що тут і там та і та Каса Стефчика бере 6%, 7% від позичок, тоді як у нас таких випадків куди менше.

Якенебудь порівнювання платень по наших установах з платнями у Банку Польськім, хоч би навіть з платнею його возьних — треба лишити на боці.

Карло Коберський.

[1]) Ми обчислили, який фактичний відсоток побирають наші Українбанки при повищих цифрах. Виходить 9% пересічно для всіх Українбанків; коли однак зважити, що це є іменно пересіч, то вийде, що є багато Українбанків, які фактично беруть 10%, або майже 10%, платячи за вкладки 3—5%!